

**Martin Kuna (edit.):
NEDESTRUKTIVNÍ
ARCHEOLOGIE. Teorie,
metody a cíle, Academia,
Praha 2004**

S menším zpožděním oproti původnímu plánu vydalo nakladatelství Academia objemné a ambiciózní dílo kolektivu vedeného Martinem Kunou. Kniha v jistém smyslu završuje více než 10 let práce Prostorového oddělení Archeologického ústavu AV ČR v Praze, jehož je Kuna od počátku vedoucím. Publikace je členěna do dvanácti základních oddílů. V úvodním oddílu Nedestruktivní terénní postupy v archeologii (s. 15–29) se Kuna snaží definovat pojem nedestruktivní archeologie, charakterizuje předmět jejího zájmu, metody a cíle. V oddílu Dynamika povrchu krajiny v holocénu (s. 31–48) se D. Dreslerová zabývá základními krajinotvornými procesy holocenního vývoje: působením proudění větru, tekoucí vody a pedologickými procesy. M. Gojda je autorem obsáhlého oddílu Letecká archeologie a dálkový průzkum (s. 49–115). Charakterizuje pojmy letecká archeologie a dálkový průzkum Země a formuluje předmět a cíle výzkumu. Podrobně se zabývá historií oboru, charakterizuje jeho současný stav se zvláštním zřetelem na situaci v ČR. Podrobně se rovněž věnuje technickému vybavení, metodice a principům studia a na závěr připojuje příklady leteckého snímkování z Čech a Anglie. R. Křivánek zpracoval oddíl Geofyzikální metody (s. 117–183). Definuje pojem geofyziky, zabývá se historií výzkumu a metodikou studia jednotlivých základních druhů archeologických pramenů. Stejný badatel je spolu s M. Ku-

nou i autorem dalšího krátkého oddílu Průzkum detektory kovů (s. 185–193). Obsáhlý oddíl Geochemie v archeologii (s. 195–235) napsal se zjevně vysokou erudicí externí spolupracovník A. Majer. M. Kuna a M. Tomášek zpracovali oddíl Povrchový výzkum reliéfních tvarů (s. 237–296). Po úvodní historické a metodické partii se zabývají základními typy reliéfních tvarů: reliktů ohrazení, mohylníků, středověkých sidel, středověkých pluzin, reliktů těžby nerostných surovin, pozůstatky vojenských táborů a reliktů pozemních komunikací. Oddíl uzavírají stručné příklady projektů studia reliéfních u nás i v zahraničí. Následuje krátký oddíl Geobotanická indikace v archeologii (s. 297–303) externích autorů J. Beneše a K. Pracha. Obsáhlý je naopak následující oddíl Povrchový sběr (s. 305–352) M. Kuna. Teoretické vymezení metody je opět doplněno řadou příkladů z našeho území i ze zahraničí. J. Beneš, P. Hrubý a M. Kuna zpracovali oddíl Vyhledávání a vzorkování vrstev (s. 353–378), v němž popisují a na řadě příkladů vysvětlují metodiku podpovrchových mikrosondáží na různých druzích nalezišť. Následující obsáhlý oddíl Práce s prostorovými daty (s. 379–443) zpracoval M. Kuna. Zabývá se zde nejprve využitím kartografických pramenů a dále metodikou zaměřování terénních objektů a zpracováním terénních poznatků pomocí výpočetní techniky. Kuna napsal i závěrečný oddíl Prostorová archeologie (s. 445–490), v němž hodnotí přínos prostorové archeologie pro poznání zaniklých lidských aktivit.

Již v úvodu jsem uvedl, že Nedestruktivní archeologie je dílo ambiciózní a je třeba dodat, že v kontextu naší odborné archeologické literatury je počinem zce-

la ojedinělým. Jako takové si nepochybně zaslouhuje zvýšenou pozornost, je však velmi pravděpodobné, že vyvolá i četné diskuse. Bezvýhradně kladně je třeba hodnotit obecný metodický přínos publikace. Více než dvě stovky let trvající vývoj archeologického výzkumu na našem území přinesl nemalé množství vynikajících výsledků. Nemůžeme však přehlédnout, že dosavadní teoretické a metodické úsilí se soustřeďovalo dosud především na fázi interpretace. Archeologie je ovšem oborem výsostně terénním. Nedestruktivní archeologie kolektivní vedeného Martinem Kunou je prvním pokus o souhrnné zpracování jedné části základní etapy terénního výzkumu. Je-li obecný záměr recenzované knihy více než chvályhodný, o jejích dílčích prvcích již lze vést polemiku.

Diskutabilní je již vymezení předmětu zájmu a jeho charakteristika. Kniha se zabývá v podstatě pouze první etapou terénního výzkumu – vyhledáváním a dokumentací archeologických nalezišť, jinými slovy archeologickou prospekci. Název nedestruktivní archeologie je poněkud zavádějící. Reflektuje vývoj naší archeologie v posledních desetiletích, která byla zvláště v 70. a 80. letech 20. století významně poznamenána obecným ekonomickým úpadkem. V důsledku nedostatku financí byl postupně utlumován i archeologický výzkum. Především jeho terénní etapa založená do té doby především na strategii dlouhotrvajících velkoplošných odkryvů vytipovaných charakteristických nalezišť typu Dolní Věstonice (paleolit), Bylany u Kutné Hory (neolit) a Zbraslavi (doba laténská) či Sezimovo Ústí (vrcholný středověk) atd. Po roce 1989 se podstatná část profesionální archeologické komunity začala věnovat finančně výnosné

komerční archeologii a systematický terénní výzkum v akademickém slova smyslu v podstatě zcela zanikl. Na aktuální situaci reagovala část badatelů (zvláště E. Neustupný a M. Kuna) tezí o nutnosti změny strategie terénního výzkumu – namísto dlouhotrvajících náročných projektů je třeba nyní přeorientovat studium na systém velkého množství drobných, krátkodobých sond. V souvislosti s tím byla formulována i teorie o nutnosti šetření archeologickým pramenným fondem. Bylo zdůrazňováno, že tradiční archeologický výzkum je svou podstatou *destruktivní* – nenávratně ničí velké množství archeologických pramenů (kromě uvedených badatelů je významným zastáncem teze o destruktivnosti archeologického terénního výzkumu také S. Venc). Je proto nutné pěstovat především *nedestruktivní* výzkum, který zasahuje do terénních situací pouze zcela minimálně.

Uvedené proklamace však zamlčují, že nedestruktivní terénní výzkum (prospekce) je pouze nutným předpokladem následného destruktivního výzkumu (archeologických odkryvů), bez něhož ztrácí smysl. Je proto třeba varovat před tím, aby Nedestruktivní archeologie budila dojem byť jen relativní samostatnosti této prvotní fáze archeologického studia. Ani pod dojmem četby téměř pěti set stran recenzované publikace by čtenář neměl zapomenout, že podstatou a základní částí archeologického studia jsou archeologické odkryvy. Na tom nemůže změnit nic: ani aktuální, pejorativní označení destruktivní archeologie.

Diskusi lze vést i o obsahu nedestruktivní archeologie/prospekce. Kolektiv Martina Kuny se zcela soustřeďuje na období holocénu. Je to pochopitelné, neboť kulturní procesy probíhající v holocénu zanechaly v krajině poměrně hodně relativně

nápadných stop. Je však nepřipustné zužovat studium jakékoliv kulturní krajiny pouze na sledování stop pravěkých a historických zemědělských společností. Předchozí paleolitický vývoj není možné ignorovat jen proto, že vyžaduje odlišnou metodiku terénní i následné laboratorní práce. Chronologickou nevyváženost považují za největší nedostatek recenzované publikace.

Hodnotu knihy Nedestruktivní archeologie bohužel snižuje i tématická nevyváženost. Domnívám se, že charakteristika přírodního vývoje, byť jen v holocénu, si zasluhuje podstatně větší rozsah. Lze také litovat, že na koncepci a formulaci textu této kapitoly se nepodílel žádný přírodovědec. Naopak zbytečně mnoho místa je věnováno letecké archeologii a povrchovým sběrům. Tím spíše, že obě témata byla již Gojdou a Kunou vícekrát obsírně zpracována monografickou formou. Překvapivě málo místa naopak věnovali autoři důležité a citlivé problematice detektoru kovů a problematice geobotaniky. V souvislosti s botanickými indikátory se nabízí otázka, proč nebyl ke spolupráci přizván např. neobyčejně zkušený přírodovědec J. Sádlo, ostatně badatelům z okruhu oddělení Prostorové archeologie velmi blízký? Zbytečně je předimenzována i tematika geochemie, srozumitelná jen úzkému okruhu specialistů. Okřídlené úsloví méně je někdy více by bylo možné vztáhnout i na předposlední kapitolu Práce s prostorovými daty. Kuna v ní nezapře významné ovlivnění tradicí procesuální archeologie – zvláště její okouzlení výpočetní technikou.

Knihy jako celek také zpochybňuje jednu ze základních tezí změny strategie archeologického výzkumu směrem k větší efektivitě bádání. Více než přesvědčivě

ukazuje, že nedestruktivní archeologie/prospekce je obor mimořádně rozvětvený a organizačně, technicky a v neposlední řadě i finančně náročný. Jeho vyčleňování ze sledu následujících etap archeologického výzkumu se proto jeví jako kontraproduktivní. Efektivnější by naopak bylo zdůraznění nutnosti jeho důsledného provádění prvotní etapy terénní práce se všemi následnými kroky archeologického studia.

Výše uvedené polemické poznámky však nikterak nesnižují význam díla jako celku. Naopak, každý badatelský počín, který významně překročí tradiční a konformní hranice, musí s diskusí a polemikou počítat. A o tom, že autoři si jsou novátorství svého díla plně vědomi, svědčí nejen obsah, ale i forma knihy. Český text doplňuje mimořádně obsáhlý soupis odborné literatury (s. 491–524), neméně obsáhlý anglický souhrn (s. 525–546) a bohaté ilustrace v textu doplňuje 40 barevných tabulek na křídě, v moderní české archeologické produkci až nebyvalý luxus. Na závěr proto nezbyvá než ambicióznímu dílu popřát čtenářskou přízeň a autorům dostatek energie k další práci.

Václav Matoušek

Vida Čok: PRÁVO NA OBČANSTVÍ, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1999

*Nemo potest exuere patriam*¹

Knihy autorky ze Srbska Vidy Čok je přínosná v mnoha ohledech: za prvé nabízí klasickou právní ucelenou analýzu poj-

¹ Nelze se zřeknout vlasti.